

Wojciech Dadak

Badania społeczne nad prawem

Podjęcie i prowadzenie badań naukowych inspirowane jest potrzebami, które badacz identyfikuje na podstawie dotychczasowej wiedzy na temat zjawiska podlegającego badaniu. Stara się przy tym zrealizować określony cel badawczy, zgodnie z metodologią badań obowiązującą w danej dziedzinie nauki. Z punktu widzenia potrzeb badawczych wyróżnia się dwa podstawowe typy badań: badania o charakterze poznawczym oraz badania na potrzeby praktyki. Te pierwsze związane są z rozwojem danej nauki. Obejmują zagadnienia istotne dla określonej dziedziny poznania i prowadzą do formułowania uogólnień wynikających z dotychczasowego stanu wiedzy na dany temat¹. Drugi rodzaj badań sprowadza się do zastosowania ustaleń danej dziedziny nauki w praktyce, a przez to pozwala zweryfikować prawdziwość określonych twierdzeń oraz zidentyfikować nowe problemy badawcze². Zatem ten rodzaj badań ma ściśle praktyczne odniesienia, co nie oznacza, że do ich prowadzenia nie jest wskazane, a nawet konieczne, odwoływanie się do zagadnień teoretycznych stanowiących wynik wcześniejszych badań, również tych o charakterze podstawowym, czyli mających charakter poznawczy. Niezależnie od tego zasadniczy charakter badań wyznaczany będzie przez potrzebę ich praktycznego wykorzystania³.

Jest zatem oczywiste, że również badania dotyczące koordynacji działań lokalnych na rzecz bezpieczeństwa ze szczególnym uwzględnieniem zapobiegania przestępczości zawierały te dwa komponenty. Ze względu na to, że ich realizacja w znacznej mierze była inspirowana dążeniem do wykorzystania w praktyce wyników ustaleń opracowanych na podstawie procesu badawczego, zarówno problemy badawcze, jak i narzędzia, którymi się posłużono, były konsekwencją tak sformułowanego założenia. Jednocześnie należy podkreślić, że podczas realizacji badań odwoływano się do wiedzy mającej odniesienia do problematyki badań – przede wszystkim nauki administracji, nauk o bezpieczeństwie, kryminologii,

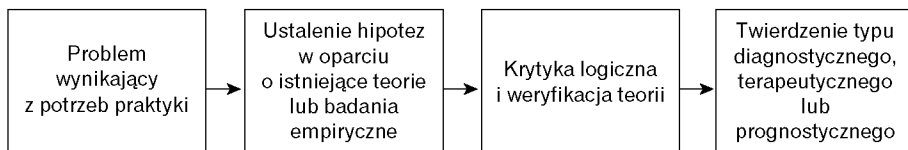
¹ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2010, s. 36.

² P. Atteslander, *Methoden der empirischen Sozialforschung*, Berlin 1969, s. 8.

³ J. Sztumski, *Wstęp do metod...*, s. 37.

zarządzania, socjologii prawa, prawa administracyjnego i statystyki. Ta ostatnia ma podstawowe znaczenie dla prawidłowej realizacji każdego procesu badawczego. Jej rola również w przypadku badań jakościowych jest istotna⁴. Ustalenia wspomnianych nauk pozwalały m.in. określić problemy badawcze oraz zinterpretować wyniki badań, a także sformułować wnioski, które mogą być wykorzystane w zakresie koordynacji działań lokalnych na rzecz bezpieczeństwa, co było przedmiotem badań. Niewątpliwie zatem omawiane badania można uznać za badania na potrzeby praktyki. Badania tego rodzaju obejmują kilka etapów, które stanowią funkcjonalną całość (rysunek 1).

Rysunek 1. Schemat badań na potrzeby praktyki

Źródło: J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2010, s. 40.

Każdy z tych etapów charakteryzuje się odmiennymi cechami. Zasadniczy wpływ na cały proces badawczy ma wybór problemu badawczego. W przypadku badań na potrzeby praktyki wybór ich przedmiotu z reguły wynika z wymogu utworzenia lub zmiany zasad funkcjonowania danej instytucji. Potrzeba zmian może być spowodowana dysfunkcją określonych rozwiązań. Dysfunkcje te mogą być dostrzeżone przez badacza w wyniku obserwacji funkcjonowania danej instytucji lub wystąpienia zjawisk, których interpretacja bez odwołania się do badania empirycznego jest utrudniona, ewentualnie niemożliwa. Innym często spotykanym w praktyce źródłem zainteresowania określonym przedmiotem badań są zgłaszane w literaturze lub praktyce postulaty wprowadzenia lub zmiany określonych rozwiązań prawnych, względnie podkreślana potrzeba bliższego poznania określonych instytucji, w szczególności efektywności ich funkcjonowania.

Wybór problemu badawczego stanowi podstawowy element każdego badania naukowego. Determinuje on kształt kolejnych etapów badań. Właściwy wybór, a następnie konkretyzacja problemu nie tylko wpływają na proces badawczy, ale warunkują możliwości efektywnego przeprowadzenia badań, w szczególności tworzenie hipotez oraz formułowanie wniosków jako końcowego wyniku procesu badawczego. W naukach społecznych regułą jest, że problem badawczy powinien dotyczyć problemu społecznego. Problemem społecznym w szerokim

⁴ Według H.M. Błałocka na każdym etapie badań statystyka odgrywa ważną rolę. Nawet w przypadku badań jakościowych ich konceptualizacja bez odwołania się do statystyki jest niemożliwa. H.M. Błałock, *Statystyka dla socjologów*, Warszawa 1975, s. 17.

znaczeniu jest wszystko to, co aktualnie może być przedmiotem zainteresowania nauk społecznych. W znaczeniu wąskim natomiast problem społeczny to zjawisko, które aktualnie wywołuje rezonans w świadomości społeczeństwa lub danej społeczności⁵. Niewątpliwie problemem społecznym w znaczeniu szerokim jest ograniczone poczucie bezpieczeństwa zarówno jednostek, jak i całych społeczności⁶. Ryzyko wystąpienia zagrożeń związanych z szeroko rozumianą sferą aktywności człowieka powoduje, że dążenie do jego ograniczenia poprzez rozszerzenie sfery bezpieczeństwa stanowi zagadnienie niezwykle istotne i znajdujące odzwierciedlenie w świadomości współczesnych społeczeństw⁷, w tym i społeczeństwa polskiego. Jest to również problem społeczny w ujęciu wąskim, znajduje bowiem odzwierciedlenie w świadomości jednostek⁸. W jego obrębie można wyróżnić wiele problemów szczegółowych. Jednym z nich jest efektywność działania podmiotów odpowiedzialnych za określone sfery bezpieczeństwa na szczeblu lokalnym. Efektywność ta jest ściśle związana z kooperacją między nimi oraz koordynacją działań tych podmiotów⁹. Zatem z praktycznego punktu widzenia analiza tej działalności oparta na kryterium koordynacji stanowić może przedmiot refleksji naukowej. Jednocześnie należy podkreślić, że tak pojmowany problem może być traktowany jedynie jako problem w znaczeniu szerokim, ponieważ zagadnienia koordynacji działań lokalnych na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa mogą nie znajdować odzwierciedlenia w świadomości członków lokalnych społeczności, choć jednocześnie przejawy braku tej koordynacji mogą być identyfikowane jako dysfunkcje systemu zapewnienia bezpieczeństwa obywateli. Jest to zatem bardzo interesujący przykład wielopłaszczyznowości zagadnień (problemów) składających się na ogólny problem zapewnienia bezpieczeństwa obywateli.

W przypadku wchodzących w zakres badań problemów potrzeba przeprowadzenia badań była wynikiem dążenia do poznania:

- a) w jaki sposób przebiega proces koordynacji działań lokalnych na rzecz bezpieczeństwa ze szczególnym uwzględnieniem zapobiegania przestępczości;
- b) jaka jest jego efektywność;
- c) czy w ogóle działania polegające na koordynacji są niezbędne, gdy chodzi o zwiększenie poziomu efektywności w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa.

Są to problemy istotne ze względu na rolę, jaką koordynacja działalności podmiotów wykonujących obowiązki w zakresie utrzymania bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu powinna odgrywać z punktu widzenia zapewnienia

⁵ *Ibidem*, s. 46–47.

⁶ U. Beck, *Spoleczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, Warszawa 2002, s. 64–65.

⁷ G. Kellens, A. Lemaitre, *Research on the „Fear of Crime”*, *Eurocriminology* 1987, t. 1, s. 31–40.

⁸ Zob. J. Czapiński, T. Panek, *Diagnoza społeczna 2013. Warunki życia Polaków*, Warszawa 2013, s. 247–253.

⁹ Zob. J. Czapska, *Bezpieczeństwo obywateli. Studium z zakresu polityki prawa*, Kraków 2004, s. 262 i nast.

efektywności tych działań. Jest to tym bardziej istotne, że ustawodawca w bardzo ograniczonym zakresie uregulował te zagadnienia. Wskazał jedynie, że starosta wykonuje obowiązki w zakresie zwierzchnictwa nad powiatowymi służbami, inspekcjami i strażami oraz zadania określone w ustawach w zakresie porządku publicznego oraz bezpieczeństwa obywateli z wykorzystaniem komisji bezpieczeństwa i porządku (art. 38a ust. 1 ustawy o samorządzie powiatowym; u.s.p.)¹⁰. Stąd nie tylko interesujące, ale przede wszystkim niezbędne stało się poznanie, jak proces ten przebiega w praktyce funkcjonowania samorządu powiatowego.

Kolejnym etapem procesu badawczego jest sformułowanie hipotez. Szczegółowa analiza problematyki bezpieczeństwa stała się w ostatnich latach obecna w debacie naukowej. Jednak dotychczas zagadnienie koordynacji działań na rzecz bezpieczeństwa na szczeblu lokalnym nie było przedmiotem takiej analizy. Dlatego też hipotezy badawcze nie mogły być stawiane na podstawie wcześniejszych ustaleń w tej dziedzinie. Dotyczy to przede wszystkim hipotez, które mogły być sformułowane na podstawie przeprowadzonych wcześniej badań empirycznych dotyczących koordynacji działań lokalnych na rzecz bezpieczeństwa. Tworząc hipotezy, należało się zatem odwołać do ustaleń w zakresie analizy problematyki bezpieczeństwa na szczeblu lokalnym, które jednak nie dotyczyły bezpośrednio koordynacji. Nie ma bowiem w literaturze ani teoretycznych, ani praktycznych ustaleń odnoszących się bezpośrednio do zagadnień związanych z koordynacją działań lokalnych na rzecz bezpieczeństwa i porządku.

Jak wiadomo, hipoteza badawcza to zdanie stwierdzające określoną relację pomiędzy określonymi zjawiskami. Musi ona być empirycznie weryfikowalna oraz mieć charakter prawidłowości, a także posiadać moc wyjaśniającą¹¹. Ta ostatnia cecha jest istotna zwłaszcza w przypadku badań o charakterze poznawczym, ułatwia bowiem formułowanie wniosków, na podstawie których możliwe będzie wpływanie na określone zjawisko.

Na gruncie metodologii nauk społecznych występuje wiele typologii dotyczących sposobów tworzenia hipotez badawczych. Odwołując się do kryterium dostępności danych oraz teorii na temat przedmiotu badań, można wyróżnić¹²:

- a) wysnuwanie wniosków na podstawie już istniejących teorii;
- b) „odkrywanie” hipotezy poprzez uogólnianie zebranych danych na podstawie dostępnych zbiorów danych;
- c) wysnuwanie wniosków na podstawie własnych doświadczeń badawczych w zakresie będącym przedmiotem badań oraz zdolności do formułowania sądów w tym zakresie.

Z uwagi na wskazane wcześniej okoliczności w omawianych badaniach zastosowano przede wszystkim dwa ostatnie sposoby tworzenia hipotez. Stanowiło

¹⁰ Por. P. Mączyński, *Koordinacja i współdziałanie w administracji (ze szczególnym uwzględnieniem szczebla powiatowego)*, część pierwsza niniejszej publikacji.

¹¹ R. Mayntz, K. Holm, P. Hübner, *Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej*, Warszawa 1985, s. 39–40.

¹² H. Hartmann, *Empirische Sozialforschung*, München 1970, s. 92.

to pewną trudność. Jednocześnie jednak pozwalało na formułowanie hipotez, które były wynikiem wieloaspektowej analizy przedmiotu badań, przy czym ich treść nie była wynikiem przyjętych we wcześniejszych badaniach konstruktów teoretycznych, gdyż takich badań – jak o tym była mowa – wcześniej nie prowadzono. Należy w związku z tym podkreślić, że omawiane badania miały także charakter badań typu poznawczego. Badania tego rodzaju składają się z czterech faz, do których należą: sformułowanie problemu wynikającego z dotychczasowych uogólnień, jego teoretyczne wyjaśnienie i sformułowanie hipotez, logiczna i empiryczna weryfikacja hipotezy oraz sformułowanie nowych twierdzeń dotyczących analizowanego problemu¹³. Zatem badania te w pełni realizują postulat metodologiczny głoszący jedność teorii i praktyki w procesie badawczym mimo pewnego zróżnicowania w zakresie obu typów badań naukowych¹⁴.

Należy wskazać, że z uwagi na rozbudowany model procesu badawczego, obejmujący analizę treści dwóch rodzajów dokumentów, ankietę pocztową oraz wywiady z ekspertami, hipotezy formułowane w kolejnych etapach badań w znacznej mierze uwzględniały dane uzyskane w ich wcześniejszej fazie. Dzięki temu hipotezy formułowane przy opracowywaniu tej części badań, która obejmowała wywiady z ekspertami, uwzględniały wyniki badań sprawozdań z działalności komisji bezpieczeństwa i porządku funkcjonującej przy staroście i powiatowych programów zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego oraz badań ankietowych. Z jednej strony, pozwoliło to skierować uwagę na istotne z punktu widzenia celu badań problemy, z drugiej, dało możliwość niejako podwójnej weryfikacji hipotez formułowanych w odniesieniu do badań treści programów oraz treści sprawozdań komisji.

Uzyskanie danych empirycznych na temat funkcjonowania określonej instytucji prawnej daje możliwość osiągnięcia trzech efektów. Pierwszym z nich jest ustalenie stanu faktycznego, czyli diagnoza określonego problemu społecznego. Szczególnie istotna – z tej perspektywy – wydaje się możliwość ustalenia, czy i w jakim zakresie stan faktyczny różni się od wzorca normatywnego. Diagnozą problemu społecznego będzie takie opisanie stanu rzeczy, które „stanowiąc stwierdzenie dystansu między stanem pożądanym a rzeczywistym, pozwala zarazem na teoretyczną interpretację tego stanu rzeczy (a w przypadku optymalnym również na sformułowanie praktycznych dyrektyw dla zmniejszenia tego dystansu)”¹⁵. Należy podkreślić, że cel ten może być osiągnięty, gdy wzorzec taki istnieje. Problemy mogą się pojawić, gdy wzorca nie ma lub gdy ustawodawca określił ramy funkcjonowania danej instytucji, jednak istnieją trudności z prawidłowym ich dekodowaniem, czyli ustaleniem zakresu normy prawnej określającej zasady funkcjonowania danej instytucji. Gdy ramy te zostały zarysowane jedynie ogólnie, może się pojawić tendencja do zbytowego zawężania – w płaszczyźnie faktycznej – zakresu zadań, które dana instytucja realizuje w stosunku do tego,

¹³ *Ibidem*, s. 38.

¹⁴ *Ibidem*, s. 37.

¹⁵ S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 1985, s. 454.

co było wolą ustawodawcy w czasie określania tych zasad. Możliwa jest także praktyka wychodzenia poza intencje ustawodawcy, czyli działanie zbyt szerokie w stosunku do tego, co ustawodawca zamierzał realizować, wprowadzając określoną regulację. Niewątpliwie regulacja dotycząca zadań powierzonych do realizacji komisji bezpieczeństwa i porządku działającej przy starości zawarta w art. 38a ust. 2 u.s.p. ma charakter regulacji zakreślającej ogólne kompetencje tej komisji.

Faktyczna realizacja określonych zadań może zatem przybierać różną postać. Tak więc ustalenie, jak w praktyce przebiega realizacja postanowień ustawy, czyli porównanie wzorca normatywnego z praktyką, jest konieczne, aby móc udzielić odpowiedzi na pytania, jak przeobrazić rzeczywistość, aby odpowiadała oczekiwaniom stawianym w zakresie efektywności funkcjonowania badanej instytucji. Chodzi zatem o sformułowanie twierdzeń pozwalających określić, jakie zmiany powinny nastąpić w zakresie funkcjonowania danej instytucji. Jest to jednocześnie odpowiedź na pytanie dotyczące drugiego efektu, czyli tego, jak spowodować, aby badana instytucja (w sensie prawnym) funkcjonowała efektywnie. Odpowiedź na nie powinna również uwzględniać prognozę dotyczącą zmian, jakim będzie podlegać dana instytucja w przyszłości, uwzględniając ustalenia na temat jej funkcjonowania formułowane na podstawie badań oraz przewidywane zmiany otoczenia prawnego, oraz uwarunkowań społecznych w przyszłości, czyli realizację trzeciego efektu procesu badawczego.

Propozycje zmian w zakresie funkcjonowania instytucji mogą dotyczyć zarówno zmian w zakresie regulacji prawnych, jak i wskazania określonej prakseologii w odniesieniu do działań instytucji. Należy podkreślić, że w sytuacji, w której regulacje normujące funkcjonowanie instytucji mają charakter ramowy, a instytucja ma krótką tradycję, względnie jej znaczenie jest niedoceniane w praktyce, szczególnego znaczenia nabiera sformułowanie katalogu „dobrych praktyk”. Oparcie się na wynikach badań przy jego tworzeniu daje narzędzie do lepszego wykorzystania instytucji z punktu widzenia celu, dla jakiego została utworzona. Może bowiem ją ożywić poprzez wskazanie często prostych we wdrożeniu sposobów usunięcia trudności w realizacji wymogów normatywnych. Dysfunkcje w realizacji celów danej instytucji mogą wynikać z wielu przyczyn, w tym m.in. z niewłaściwej interpretacji tych wymogów, względnie mogą być spowodowane trudnościami w identyfikacji celów danej regulacji.

Stosując kryterium funkcjonalne, można wyróżnić trzy podstawowe cele procesu badawczego. Należą do nich: eksploracja, opis oraz wyjaśnianie. Z reguły eksploracja jest ukierunkowana na uzyskanie informacji na temat określonego zjawiska. Oprócz tego może ona zmierzać do formułowania problemów będących przedmiotem dalszych badań oraz formułowania metod ich przeprowadzenia¹⁶. Cel cząstkowy eksploracji, jakim jest uzyskanie informacji stanowiących podłoże do formułowania bardziej szczegółowych zamierzeń badawczych, polega z reguły na uzyskaniu możliwie szczegółowych danych na temat zjawiska będącego

¹⁶ E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa 2007, s. 111.

przedmiotem badania, z wykorzystaniem m.in. danych statystycznych, analizy treści dokumentów, analizy norm prawnych regulujących określony obszar aktywności. Dzięki temu możliwe staje się precyzyjne ustalenie przedmiotu badań oraz podjęcie decyzji, z użyciem jakich narzędzi i technik badawczych realizowane będą badania. Jest to niezbędny etap, który w praktyce ma charakter przygotowania do realizacji etapów mających podstawowe znaczenie z punktu widzenia analizy problemu będącego przedmiotem badań. Jest to szczególnie istotne, gdy określone zjawisko ma być poddane analizie z wykorzystaniem różnych metod i technik badawczych. Decyzja o ich wyborze może być determinowana wynikami przeprowadzonej eksploracji. Weryfikacja podjętych decyzji na tym etapie badań ma wyjątkowe znaczenie, ponieważ pozwala uniknąć błędów, które nie będą mogły być skorygowane na późniejszych etapach. Zatem eksploracja, z jednej strony, pozwala dostrzec i skorygować rozbieżności pomiędzy celami, jakie stawiane są na początku procesu badawczego, a zastosowanymi metodami badawczymi. Z drugiej zaś strony, pozwala sformułować problemy badawcze w taki sposób, aby w pełni odpowiadały celowi badań. Tym samym eksploracja przede wszystkim umożliwia dostrzeżenie złożoności zjawiska będącego przedmiotem badań, w tym uwzględnienie tych jego aspektów, które nie były widoczne na etapie planowania badań.

Należy podkreślić wagę eksploracji w tych przypadkach, gdy badanie ma obejmować wytwory działania jednostek lub instytucji, które nie są tworzone na podstawie określonych wzorów, czyli nie są wystandaryzowane. Wówczas bowiem konieczne staje się dotarcie do stosunkowo szerokiego spektrum przypadków, na podstawie których będzie można sformułować przewidywania dotyczące możliwego zróżnicowania ogółu przypadków stanowiących zbiór objęty badaniami. Eksploracja odgrywa też istotną rolę w tych przypadkach, gdy analizowane zjawisko nie było wcześniej przedmiotem badań, czyli gdy podczas formułowania problemów badawczych nie było możliwości odwołania się do już istniejących wyników badań. Właśnie taka sytuacja miała miejsce przy okazji badania koordynacji działań lokalnych na rzecz bezpieczeństwa. Przedmiotem badań eksploracyjnych były tutaj powiatowe programy zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego, a także sprawozdania z działalności powiatowych komisji bezpieczeństwa i porządku. Dzięki temu możliwe było stworzenie scenariusza wywiadu z ekspertami oraz opracowanie kwestionariusza ankiety pocztowej. Z drugiej strony, dane uzyskane w wyniku eksploracji pozwoliły na ograniczenie zakresu obu wymienionych etapów badań o zagadnienia, które okazały się nieistotne z punktu widzenia tematu badań, czyli działań lokalnych na rzecz bezpieczeństwa na terenie powiatu.

Opis często traktowany jest jako główny cel badań. Wiąże się on z odpowiedziami na pytania: co?, gdzie?, jak? Opis zjawiska niewątpliwie stanowi ważny, z punktu widzenia procesu badawczego, etap badań, jednak ograniczenie się do niego nie pozwala uzyskać tego, co jest istotne w przypadku badań naukowych, których wyniki mają mieć odniesienia do praktyki, czyli formułowania wniosków dotyczących zmian funkcjonowania instytucji. Opis ma szczególne

znaczenie w kontekście tych problemów społecznych, które dotychczas nie były przedmiotem analizy empirycznej, a także wówczas, gdy zagadnienia teoretyczne odnoszące się do tych problemów nie zostały jeszcze ukształtowane. Jak wcześniej wskazywano, dotyczy to przedmiotu omawianych badań. Opis zjawiska jest możliwy z wykorzystaniem metod ilościowych oraz jakościowych. Opracowanie wyników badań w znacznej mierze polega na przedstawieniu opisu zjawiska, co z reguły jest punktem wyjścia do analizy polegającej na wyjaśnianiu zależności pomiędzy zmiennymi i formułowaniu wniosków.

Opis stanowi odzwierciedlenie stanu zastanego przez badacza. W przypadku instytucji regulowanych przepisami prawa opis umożliwia porównanie stanu faktycznego ze stanem, który wynika z regulacji prawnych. Jednak nie można pominąć wyjaśnienia powodów, które sprawiają, że dochodzi do ewentualnej rozbieżności. Dzięki temu możliwe jest sformułowanie wniosków dotyczących wypracowania reguł funkcjonowania omawianych instytucji, a w konsekwencji sformułowanie propozycji regulacji co do funkcjonowania tych instytucji. Tym samym opis stanowi punkt wyjścia do formułowania wniosków pozwalających na korygowanie praktyki w zakresie funkcjonowania komisji bezpieczeństwa i porządku oraz opracowywania, a także realizacji powiatowego programu zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego, jak też poszukiwania innych narzędzi koordynacji.

Jednym z podstawowych zadań nauki jest „wyjaśnianie i przewidywanie zdarzeń i stanów rzeczy interesujących badacza, bądź też interesujących tych, którzy u badacza szukają pomocy w rozwiązywaniu swoich praktycznych problemów”¹⁷. Nie ulega zatem wątpliwości, że zasadniczym celem procesu badawczego jest wyjaśnianie. Służą temu wcześniej omówione fazy. Mając na uwadze przedmiot badań, podstawowe znaczenie w zakresie omawianego procesu badawczego ma wyjaśnianie z wykorzystaniem metody funkcjonalnej. Polega ona na dążeniu do wyjaśnienia zjawisk społecznych poprzez ukazanie działań podejmowanych w ich obrębie oraz zadań, jakie te działania spełniają w obrębie danego systemu społecznego¹⁸. Odpowiada ona na dwa podstawowe pytania¹⁹:

- a) jakim potrzebom sprzyja dany fakt lub działanie;
- b) jakie zadania dany fakt lub działanie realizuje.

Dzięki temu możliwe jest wskazanie, jakie funkcje spełnia określony fakt w systemie społecznym, a tym samym, z zastosowaniem odpowiednich kryteriów, możliwe jest wskazanie jego ważności. Dalszą konsekwencją może być określenie jego funkcjonalności lub dysfunkcjonalności i podjęcie próby wskazania sposobów dokonania korzystnych, z punktu widzenia systemu, zmian. Tak też wyjaśnianie było pojmowane w obrębie analizowanego tu procesu badawczego.

Odnosząc powyższe rozważania do problematyki będącej przedmiotem analizy, należy podnieść, że oprócz identyfikacji problemu badawczego węzłowym

¹⁷ S. Nowak *Metodologia badań...*, s. 351.

¹⁸ J. Sztumski, *Wstęp do metod...*, s. 281.

¹⁹ *Ibidem*, s. 283.

zagadnieniem podczas opracowywania koncepcji badań jest wybór metod, z użyciem których realizowane będą badania²⁰. Analiza działań lokalnych na rzecz bezpieczeństwa i porządku była możliwa na płaszczyźnie analizy dokumentów oraz danych uzyskanych na podstawie ankiety pocztowej i wywiadów z osobami biorącymi udział w tworzeniu programów lub w inny sposób zaangażowanymi w realizację zadań związanych z zapewnianiem bezpieczeństwa i porządku na terenie powiatu. Opisane tu badania obejmowały cztery komplementarne części:

- 1) analizę treści powiatowego programu zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego;
- 2) analizę treści sprawozdań komisji bezpieczeństwa i porządku z ich działalności;
- 3) ankietę pocztową skierowaną do starostów lub prezydentów miast na prawach powiatów;
- 4) wywiady z osobami zaangażowanymi w działania na rzecz bezpieczeństwa w powiecie.

Zastosowano trzy rodzaje metod badawczych: analizę treści dokumentów, ankietę pocztową oraz wywiad pogłębiony. W każdym przypadku przeprowadzono pilotaż. Celem pilotażu w badaniach empirycznych jest, z jednej strony, uściślenie wiedzy o środowisku, w którym przeprowadzane jest badanie, z drugiej, sprawdzenie przydatności technik i narzędzi badawczych, które mają być wykorzystane w badaniach²¹. W zakresie badania dokumentów oraz ankiety pocztowej w szczególności chodzi o ocenę wartości kwestionariusza jako narzędzia do otrzymania poszukiwanych przez badacza informacji²². W przypadku omawianych badań pilotaż miał na celu weryfikację poprawności sformułowanych pytań oraz zgodności pomiędzy zakresem przedmiotowym pytań a zakresem „treściowym” dokumentów. Polegał on na sprawdzeniu, czy kwestionariusz ankiety do badania treści dokumentów uwzględnia wszystkie istotne problemy i czy szczegółowość pytań jest adekwatna do celów badania. Podobny cel miało przeprowadzenie pilotażu w zakresie ankiety pocztowej. W tym przypadku zwrócono przede wszystkim uwagę na to, czy pytania zawarte w kwestionariuszu mają poprawną formę i czy są zrozumiałe dla adresatów, a także czy sekwencja następowania po sobie pytań jest poprawna. Oprócz tego chodziło o ustalenie, jakie odpowiedzi są udzielane, czyli jaka powinna być prawidłowa kategoryzacja odpowiedzi²³.

²⁰ Termin „metoda badawcza” nie jest jednoznaczny. W niniejszym opracowaniu termin ten rozumiany jest jako sposób uzyskiwania danych w badaniach oraz zasady ich analizy.

²¹ J. Sztumski, *Wstęp do metod...*, s. 45.

²² K. Lutyńska, *Pilotaż pogłębiony. Koncepcja, realizacja i analiza materiałów pilotażowych*, [w:] Z. Gostkowski, J. Lutyński (red.), *Analiza i próby technik badawczych w socjologii*, t. V: *Studia pilotażowe i analizy weryfikacyjne*, Warszawa 1975, s. 26–27.

²³ G. Babiński, *Pytania kwestionariuszowe. Podstawowe podziały i typologie*, [w:] J. Wasilewski (red.), *Wybrane zagadnienia metodologiczno-teoretyczne badań socjologicznych*, Kraków 1984, s. 71–72.

W wyniku przeprowadzonej weryfikacji postanowiono zawrzeć w kwestionariuszach pytania o znacznym stopniu szczegółowości. Dzięki temu możliwa była analiza problemów szczegółowych na etapie interpretacji wyników z zastosowaniem analizy jakościowej. Jednocześnie nie utracono możliwości poprawnej metodologicznie analizy ilościowej, stosując agregację danych. Ponadto zastosowano modułową konstrukcję kwestionariuszy do badania treści programów i treści sprawozdań komisji oraz ankiety pocztowej. Została ona oparta na kryterium przedmiotowym²⁴. Dzięki temu podczas przeprowadzania badań oraz opracowywania wyników nie pojawiały się trudności z analizą dużej liczby pytań obejmujących wielowątkową problematykę.

Badanie pilotażowe obejmujące scenariusz wywiadu miało na celu weryfikację trafności doboru problemów będących przedmiotem badania. Trzeba podkreślić, że w znacznej mierze ów dobór był pochodną wyników uzyskanych w badaniach dokumentów i ankiecie pocztowej. Badanie pilotażowe odgrywa szczególną rolę w sytuacji, gdy opracowanie koncepcji badań terenowych ma miejsce bez wcześniejszego kontaktu z badanym środowiskiem²⁵.

Warto zwrócić uwagę, że kluczowe znaczenie ma skonfrontowanie każdego pytania z problematyką badawczą. W wyniku pilotażu niektóre pytania zawarte w pierwotnej wersji scenariusza zostały z niego usunięte, w kilku przypadkach dokonano zmian w sformułowaniu pytań.

Natomiast inny charakter ma weryfikacja pod względem kategorii możliwych odpowiedzi na pytania. Przede wszystkim pozwala sprawdzić, czy pytanie jest jednoznacznie sformułowane i czy respondenci je rozumieją. Jednocześnie weryfikuje przygotowanie badacza w zakresie materii objętej badaniem. Jeśli bowiem odpowiedzi udzielane są „obok” problemu, o którym badacz zamierzał uzyskać wiedzę, oznacza to, że należy sprawdzić, czy powodem jest niedostateczne poznanie problematyki objętej badaniami, czy też błędy w formułowaniu pytań.

Nieco inną rolę do odegrania ma pilotaż dotyczący możliwych odpowiedzi w przypadku badania treści dokumentów. Dzięki niemu możliwe jest przygotowanie takiego kwestionariusza, aby nie było konieczne późniejsze kodowanie pytań otwartych. Miało to istotne znaczenie w przypadku badania programów i sprawozdań, zastosowano w nich bowiem rozwiązanie polegające na wypełnianiu kwestionariusza ankiety w formie elektronicznej. Z tego względu zamieszczenie w kwestionariuszu pytań „samokodujących” (zawierających odpowiedzi skategoryzowane w taki sposób, że wyczerpują wszystkie możliwe warianty odpowiedzi) znacząco ułatwiało dalsze etapy procesu badawczego, w szczególności analizę statystyczną uzyskanych wyników.

Niezależnie od wyżej wskazanych względów pilotaż zarówno w przypadku kwestionariuszy do badania treści dokumentów oraz ankiety pocztowej, jak i scenariusza wywiadów miał na celu uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania:

²⁴ Kwestionariusze zastosowane w badaniach zostały zamieszczone w Aneksie.

²⁵ J. Sztumski, *Wstęp do metod...*, s. 45.

- a) czy zadawane pytania prowadzą do uzyskania odpowiedzi istotnych, tzn. czy przynoszą poszukiwane przez badacza jednostkowe informacje;
- b) czy można mieć zaufanie do tego, że uzyskiwane informacje są prawdziwe, tzn. że odpowiedź jest nie tylko istotna, ale także trafna²⁶.

Pilotaż w przypadku badań terenowych daje także możliwość sprawdzenia trafności doboru kategorii respondentów, stosunku respondentów do tematów poruszanych w wywiadzie i trudności w zrozumieniu przez respondentów treści pytań²⁷. Ponadto pilotaż pozwala na weryfikację, czy pytania zawarte w kwestionariuszu, względnie scenariuszu, spełniają założenia poprawności²⁸.

Analiza treści jako metoda badawcza polega na zobiektywizowanym i systematycznym ustalaniu i opisie cech językowych tekstów po to, aby na tej podstawie wnioskować o niejęzykowych własnościach ludzi i agregatów społecznych²⁹. Systematyczność analizy polega na uwzględnieniu wszystkich istotnych z punktu widzenia problemu badawczego aspektów analizowanego tekstu. Natomiast analiza zobiektywizowana to interpretacja poddana jednakowym regułom w obrębie całego tekstu oraz obejmująca wszystkich prowadzących konkretne badanie. Zatem jest to analiza wystandaryzowana³⁰.

Analiza treści obejmuje dwie podstawowe fazy. Pierwsza to ustalenie cech językowych tekstu. Drugą stanowi wnioskowanie o zjawiskach pozajęzykowych na podstawie znaczenia języka użytego do wyrażenia analizowanej treści. Każde badanie treści odwołuje się zatem do znaczeń ustalonych na gruncie danego języka. Oprócz znaczenia istotna jest także charakterystyka treści, czyli częstotliwość i układ, w jakim występują zwroty językowe o danym znaczeniu w tekście. Na ich podstawie można bowiem wnioskować o zmiennych niejęzykowych.

Problematyka objęta badaniami powodowała, że istotnym źródłem danych były dokumenty oficjalne. Należy zwrócić uwagę na specyfikę tego źródła danych. Przede wszystkim istotne w tym wypadku jest zagadnienie rzetelności badań opierających się na tego rodzaju dokumentach. Zwraca się uwagę na pewne zagrożenia wynikające z bezkrytycznego przyznawania badaniu dokumentów waloru rzetelności³¹. W związku z tym należy odróżnić rzetelność analizy od rzetelności dokumentu. Analiza treści dokumentu jest rzetelna wówczas, gdy „ta sama osoba dwukrotnie kodując ten sam tekst, względnie różne osoby kodujące go niezależnie od siebie, uzyskują te same wyniki (częstotliwość występowania poszczególnych kategorii)”³². Zatem problemy związane z kategoryzowaniem

²⁶ K. Lutyńska, *Pilotaż pogłębiony...*, s. 30.

²⁷ *Ibidem*, s. 31 i nast.

²⁸ A.P. Wejland, *Pilotaż. Szkic pojęcia*, [w:] Z. Gostkowski, J. Lutyński (red.), *Analiza i próby technik badawczych...*, s. 84.

²⁹ R. Mayntz, K. Holm, P. Hübner, *Wprowadzenie do metod...*, s. 39–40.

³⁰ *Ibidem*, s. 193.

³¹ J. Sztumski, *Wstęp do metod...*, s. 212–214.

³² R. Mayntz, K. Holm, P. Hübner, *Wprowadzenie do metod...*, s. 204.

danych, w szczególności zachowania „rzetelności między kategoryzującymi”, stanowią źródło tego zagrożenia³³. Jeśli bowiem kilka osób dokonuje kategoryzacji danych, to istnieje zagrożenie ich niejednolitego przypisywania do poszczególnych kategorii merytorycznych. Chodzi o to, aby poszczególne kategorie były użyte w sposób standardowy, czyli jednolicie lub co najmniej były najbardziej zbliżone. Aby uniknąć tego zagrożenia, przeprowadza się wstępną analizę tekstu przez kilku analityków i konfrontuje uzyskane wyniki z przyjętym wzorcem. Celem tego zabiegu jest standaryzacja interpretacji tekstu³⁴. Zabieg taki został przeprowadzony w przypadku omawianych badań. Zarówno w odniesieniu do programów, jak i sprawozdań analitycy (członkowie zespołu badawczego) przeprowadzili analizę wybranych, tych samych programów oraz sprawozdań, po czym porównano sposób interpretacji tekstu dokonany przez wszystkich członków zespołu. Występujące rozbieżności zostały przeanalizowane w celu ujednoczenia sposobu interpretacji tekstu.

Innego rodzaju zagrożeniem jest sytuacja, gdy dokument jest rzetelny w sensie formalnym (został sporządzony zgodnie z regułami), jednak nie odzwierciedla rzeczywistego stanu rzeczy. Może to być wynikiem intencjonalnego działania sporządzającego dokument lub błędów popełnionych przez niego w ocenie stanu faktycznego, co powoduje, że nieadekwatny opis tego stanu został utrwalony w dokumencie. Pierwsza sytuacja może wystąpić wówczas, gdy sporządzający dokument stara się przedstawić określoną sytuację w korzystniejszy sposób, niż to ma miejsce w rzeczywistości. Dotyczyć to może głównie tych przypadków, gdy sporządzający dokument ocenia lub prezentuje własną aktywność, względnie aktywność podmiotu, od którego jest w jakiś sposób zależny. W obu przypadkach może dojść do zamieszczania w dokumencie treści dla „pokrępienia ducha”, mających często charakter „radosnej twórczości”³⁵. Zagrożenie to dotyczy szczególnie sprawozdań. Ich treść nie tylko jest bowiem nośnikiem informacji na temat działania komisji. Sprawozdanie z reguły także legitymizuje dany podmiot w zakresie wykonywania określonych obowiązków³⁶. Ponadto sprawozdanie może świadczyć o kompetencjach osób wchodzących w skład tego podmiotu.

Należy podkreślić, że również programy mogą zawierać tego rodzaju treści, gdyż ambitne, czasem ponad możliwości realizacji formułowane programy mogą w zamiarze ich twórców wywoływać wrażenie dużej aktywności w dążeniu do zakładanego celu, choć z góry wiadomo, że możliwości realizacji programu są zdecydowanie mniejsze. Możliwość weryfikacji rzetelności tak sporządzonych dokumentów była w trakcie badań ograniczona. Członkowie zespołu nie mieli bowiem dostępu do dokumentów źródłowych, na podstawie których sporządzano

³³ D. Silverman, *Interpretacja danych jakościowych. Metody analizy rozmowy, tekstu, interakcji*, Warszawa 2009, s. 248–249.

³⁴ *Ibidem*, s. 249.

³⁵ J. Sztumski, *Wstęp do metod...*, s. 210.

³⁶ Więcej na temat legitymizowania podmiotu poprzez treść sprawozdań z jego działalności zob. D. Silverman, *Interpretacja danych jakościowych...*, s. 160.

programy oraz sprawozdania z działalności komisji. Jednym z możliwych sposobów identyfikacji nierzetelnych dokumentów jest analiza formy, w szczególności użytych w treści określeń, bowiem „szczególny krytycyzm w ocenie powinny wywoływać takie sprawozdania, w których znajdują się nie tyle rzeczowe terminy, ile raczej górnolotne i wyszukane słowa, slogany itp. frazesy, ponieważ służą one często do skrywania faktów, a nie do ich ukazywania”³⁷. Między innymi względ na ten aspekt oceny treści dokumentów spowodował, że w kwestionariuszach do badania programów oraz sprawozdań znalazły się pytania o użyte w dokumentach zwroty, w szczególności pytania o to, czy posłużono się w nich określeniami patetycznymi, populistycznymi itp.

Odrębnym zagadnieniem jest trafność analizy treści. O trafności można mówić wówczas, gdy „osoba analizująca odczytała znaczenie poszczególnych jednostek tekstowych zgodnie z tym, jak je pomyślał nadawca (...) oraz przy wnioskowaniu o zmiennych niejęzykowych – że założona zależność między występowaniem określonych znaków językowych w tekście z zamiarem, postawą, motywacją itp. rzeczywiście istnieje”³⁸. Dochowanie trafności analizy tekstu jest z reguły trudniejsze, niż zapewnienie jej rzetelności. W pewnej mierze bowiem rzetelność dokumentu warunkuje trafność analizy. Oprócz tego jednak trafność jest uzależniona od dobrego rozpoznania przez osoby przeprowadzające badania sytuacji, w której dokumenty były tworzone (chodzi o to, kto tworzył dokumenty i jakimi kierował się motywacjami – również co do rzetelności dokumentu). Jest to trudne do osiągnięcia, zwłaszcza wówczas gdy badania obejmują dokumenty tworzone przez różne podmioty. Sytuacja taka miała miejsce zarówno w odniesieniu do programów, jak i sprawozdań. W związku z tym nie ulega wątpliwości, że interpretacja treści zawartej w objętych badaniami dokumentach wymagała szczególnej uwagi i staranności, aby wymóg trafności analizy mógł być spełniony.

Odrębną część badań stanowiły wywiady przeprowadzone z ekspertami oraz skierowana także do ekspertów ankieta pocztowa. Wywiad jest narzędziem badawczym, które daje wiedzę o szeregu zagadnień związanych z problemem badawczym. Przede wszystkim pozwala uzyskać wiedzę na temat faktów. Wzrost wyłączenie poznawczy mają natomiast opinie respondentów na temat faktów. Dotarcie do nich daje wiedzę o przekonaniach tych osób, które były zaangażowane w zapewnianie bezpieczeństwa lokalnego, koordynację działań w tym zakresie, tworzenie programów lub sporządzanie sprawozdań. Jest to jednak możliwe tylko wówczas, gdy respondent ma określone przekonania, w przeciwnym razie istnieje niebezpieczeństwo „wkładania” własnych przekonań ankietera w usta respondenta³⁹. W odniesieniu do wywiadów pogłębionych przeprowadzonych w ramach badań zagrożenie tego rodzaju było ograniczone ze względu na to, że wywiady dotyczyły osób mających znaczną wiedzę na temat problematyki

³⁷ *Ibidem*, s. 210.

³⁸ R. Mayntz, K. Holm, P. Hübner, *Wprowadzenie do metod...*, s. 205.

³⁹ D. Silverman, *Interpretacja danych jakościowych...*, s. 116.

objętej scenariuszem wywiadu. Można w związku z tym domniemywać, że mają one również skonkretyzowane poglądy na temat funkcjonowania analizowanych rozwiązań. Oczywiście otwartym problemem pozostaje to, czy respondent będzie się chciał tymi przekonaniem dzielić w ramach wywiadu⁴⁰. Szczególne znaczenie w świetle problemów poddanych badaniu mają pytania o standardy działania. Obejmują one to, co respondenci myślą na temat możliwości, względnie powinności, w zakresie działań na rzecz bezpieczeństwa lokalnego. Są to zatem również pytania o ocenę aktualnego stanu działań i ich koordynacji w danym powiecie. Ponadto umożliwiają wskazanie kierunków, w jakich możliwa jest korekta dysfunkcji w zakresie tworzenia programów oraz ich realizacji.

Wywiady oraz ankieta pocztowa miały na celu weryfikację i uzupełnienie materiału badawczego uzyskanego na podstawie analizy treści programów i sprawozdań. Zatem spełniały one zarówno funkcję eksploracyjną, jak i weryfikacyjną w stosunku do wyników uzyskanych podczas wcześniejszych etapów badań.

Koncepcja zarówno ankiety pocztowej, jak i wywiadów pogłębionych opierała się na podejściu pozytywistycznym, według którego celem badania jest uzyskanie danych, które są niezależne od okoliczności wywiadu, jak również badacza oraz respondenta⁴¹. Tego rodzaju podejście implikuje jednak szereg problemów, które przede wszystkim dotyczą wiarygodności uzyskanych danych. W przypadku ankiety pocztowej podstawową niedogodnością jest brak możliwości weryfikacji, czy uzyskane dane na temat faktów lub poglądów pochodzą od adresata badania⁴². Dotyczy to zwłaszcza tych przypadków, gdy respondentem ma być osoba, która z racji pozycji w hierarchii służbowej albo innego rodzaju stosunku zależności może polecić komuś innemu udzielenie odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszu. Innym zagrożeniem jest zamieszczenie w kwestionariuszu pytań niejasnych, względnie takich, na które respondenci nie chcą udzielić odpowiedzi. Przy tego rodzaju badaniu nie ma możliwości doprecyzowania pytań, względnie wyjaśnienia respondentowi – niejasnych jego zdaniem – sformułowań. Niedogodność tę można ograniczyć, zamieszczając w kwestionariuszu szczegółową informację na temat celu badania oraz sposobu udzielania odpowiedzi na pytania („poruszania” się respondenta w obrębie kwestionariusza). Choć więc adresatami ankiety pocztowej byli starostowie, czyli osoby, które z racji pełnionej funkcji są ekspertami w zakresie problematyki objętej badaniami, to jednak specyfika ankiety pocztowej (m.in. brak możliwości wyjaśnienia użytych w kwestionariuszu terminów) stawia szczególne wymagania podczas opracowywania tego narzędzia badawczego. W przypadku ankiety pocztowej zastosowano kwestionariusz zawierający zarówno pytania zamknięte, jak i półotwarte i otwarte. Było to zatem narzędzie w dużym stopniu standaryzowane. Uwagi dotyczące

⁴⁰ C. Selltiz, M. Jahoda, M. Deutsch, *Research Methods In Social Relations*, New York 1964, s. 246.

⁴¹ D. Silverman, *Interpretacja danych jakościowych...*, s. 117.

⁴² R. Mayntz, K. Holm, P. Hübner, *Wprowadzenie do metod...*, s. 133.

interpretacji pytań otwartych odnoszące się do badania treści dokumentów są aktualne także w przypadku tej metody.

Innym problemem jest liczba zwrotów kwestionariuszy – jest ona znacznie mniejsza niż liczba respondentów, od których uzyskuje się odpowiedzi, gdy badanie przeprowadzane jest w obecności ankietera. Aby uniknąć tego problemu, przypomina się respondentom, którzy nie oddali kwestionariuszy z odpowiedziami, o oczekiwaniu przez prowadzących badania na ich zwrot. Z reguły znacznie zwiększa to ilość materiału mogącego być przedmiotem analizy.

Wywiady prowadzone w ramach badań terenowych miały charakter wywiadów pogłębionych. Formuła wywiadu zbliżała się do swobodnej rozmowy kierowanej przez przeprowadzającego wywiad. Cechą wywiadu pogłębionego jest to, że prowadzony jest on według schematu obejmującego poszczególne wątki tematyczne, jednak pytania nie są standaryzowane. Kolejność oraz sposób formułowania pytań zależą od osoby przeprowadzającej wywiad. Może ona również stawiać pytania dodatkowe, wynikające z toku badania⁴³. Należy podkreślić, że w ramach wywiadu była wykorzystywana wiedza na temat tego, jak w konkretnym powiecie działają podmioty odpowiedzialne za utrzymanie bezpieczeństwa i porządku, uzyskana w ramach analizy programu i sprawozdań działalności komisji bezpieczeństwa oraz ankiety pocztowej.

Zastosowanie metody badawczej, jaką jest wywiad pogłębiony, w odniesieniu do badania efektywności działań na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnej stwarzało pewne ryzyko z punktu widzenia rzetelności uzyskiwanych danych. Jedno z nich wynikało stąd, że respondentami były osoby związane z działalnością na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnej (funkcjonariusze Policji czy Straży Miejskiej, przedstawiciele władz samorządowych, pracownicy wyspecjalizowanych komórek starostw powiatowych, działacze organizacji pozarządowych itp.). Oczywiście wybór tych osób był ze wszelkich miar uzasadniony, ponieważ to one dysponują największą wiedzą na temat problemów objętych badaniami. Jednocześnie brak anonimowości może negatywnie wpływać na rzetelność uzyskiwanych danych. Innym zagrożeniem jest to, że odpowiedzi badanych mogą być podporządkowane wyobrażeniom na temat grupy odniesienia, do której należy ankieter⁴⁴. Inną niedogodnością są wysokie koszty tego rodzaju badań (zwłaszcza gdy wywiady prowadzone są na terenie bardzo rozległym, np. całego kraju, jak w tym przypadku). Ponadto opracowanie danych uzyskanych w wywiadach wymaga czasochłonnych i złożonych operacji polegających na kodowaniu odpowiedzi uzyskanych na pytania otwarte⁴⁵ (właśnie takie pytania są charakterystyczne dla wywiadów pogłębionych).

⁴³ *Ibidem*, s. 132–133.

⁴⁴ E. Jesionowska, *Czynniki powodujące tendencyjność w próbie udziałowej uzyskanej poprzez ankieterów społecznych*, [w:] Z. Gostkowski, J. Lutyński (red.), *Analiza i próby technik badawczych w socjologii*, t. I, Warszawa 1975, s. 84–85.

⁴⁵ A.N. Oppenheim, *Kwestionariusze, wywiady, pomiary postaw*, Poznań 2004, s. 103.

Nie umniejsza to roli, jaką w zakresie analizy problemu badawczego odgrywa wywiad: daje możliwość uzyskania znacznie większego zakresu danych niż te, które są wynikiem analizy treści oraz ankiety pocztowej. Co więcej, metoda ta wykazuje dużą elastyczność, co pozwala łączyć ją z innymi metodami i traktować jako komplementarną wobec innych zastosowanych w badaniach.

Należy podkreślić, że metody i techniki, które wykorzystano do przeprowadzenia badań, pozwoliły na bardzo wnikliwą, a jednocześnie wieloaspektową analizę problematyki objętej badaniami. Jest to związane z przyjętym założeniem, że należy nie tylko uzyskiwać dane, ale także je weryfikować. Sprzyjała temu komplementarność metod, które wykorzystano w badaniach (komplementarność ta miała nie tylko metodologiczny, ale także treściowy charakter). Dzięki kojarzeniu różnych metod i technik prowadzenia badań można było zdobyć dane dotyczące wybranych problemów, niemożliwe do uzyskania w drodze badań niereaktywnych (badania treści). Możliwość taką dawały ankieta oraz wywiady, przede wszystkim wywiady pogłębione. Nie ulega zatem wątpliwości, że przeprowadzone badania pozwoliły dotrzeć do nieobjętych dotychczas działalnością badawczą danych odnoszących się do koordynacji działań lokalnych na rzecz bezpieczeństwa ze szczególnym uwzględnieniem zapobiegania przestępczości.